

תמצות מאמר הדור¹

דניאל לונצר

"...ואני שולח לך את הספר "עקבי הצאן". ומראש אני מודיעך ומבקשך כי את הספר הזה לא תקרא בו כי אם תלמוד בו בעיון ועמוק בכבוד ראש. כי השטחיות משחיתה הרבה מאד את הכונה בדברי חכמה עמוקה..."

צמח צבי, א'.

א. תיאור צרת הדור:

הופעת התרבות האנושית מגיעה על ידי שלשלת של דורות, שבה כל דור מוסיף, בונה ומשכלל את המטען הרוחני שנמסר לו מדורות קודמים. רק כך יש אפשרות לתוכן האנושי לצאת ולהתגלות.

בכל דור ישנם שני צדדים המאפשרים את המשך הפיתוח הרוחני: הבנים, שקשורים לדרגה המיוחדת והחדשה של הדור, שמפתחים ומשכללים, ולעומתם האבות, ששייכים למסורת, לעבר הגדול והחשוב. האבות דואגים לאמץ ולקשר את החידוש של הבנים לכל הדורות הקודמים, – ישנה יניקה מהעבר וחידוש בהווה.

בדורנו, דור העקב, סוף הגלות ותחילת הגאולה, ישנה התנגשות איומה בין הצומח בהווה, בחיים, לבין הקשר לעבר ולמסורת. ישנו שבר בין האבות לבנים; הבנים אינם קשורים לזהות ההיסטורית והתרבותית של עם ישראל, ואם אין קשר בין האדם לדורות הקודמים אז רוח האדם היא אשליה בעלמא. רוח יוצאת לפועל רק על ידי תרבות, המשכה ופיתוח של דורות. אין בכוחו של אדם פרטי או של דור אחד להוציא לפועל אפס קצהו של תוכן הרוח האנושית. שבר כזה שמופיע הוא בעצם איבוד האנושיות והרוחניות.

בתחילת המאמר הרב מתאר את התסבוכת הקשה הזאת במלוא נוראותה, ללא שום טשטוש. רק מי שמתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, דווקא מתוך ההתבוננות הרצינית מלאת כובד הראש יתאפשר לנו למצוא פתרון אמיתי לבעיה.

הצרה האיומה הזאת מגיעה אלינו בסוף הגלות, בזמן שכבר כלו כל כוחותינו, שכבר אין לנו מנין לגייס כוחות להתמודד עם השבר הנורא הפוקד את בית ישראל.

ב. סיבת הצרה:

¹ נכתב לאור שיעורי הרב אלי בזק, לפי הבנת הכותב ובאחריותו.

במהלך חשכת הגלות ניווט עם ישראל את דרכו על פי מאורות רחוקים ונישאים ביותר. החשכת הסביבה הקרובה גרמה לפקירת עין האדם אל המרחבים העצומים. האדם נחשף לאידיאלים רחוקים ביותר². מושגים כמו: עולם הבא, עולם הנשמות וגאולה, תפשו מקום בתודעה הממשית של האדם. לכן, "הרגש המשומר מימים היותר עתיקים, וגם היותר טובים לאומתנו" – המסורת, הקבלה וההמשכה מאב לבן – עברה בצורה רציפה, ללא עכבות. לכל אדם, אפילו הפשוט ביותר בעם ישראל, היה ברור שברגשי הקודש של האומה, מסורתה ומצוותיה, נמצאים החיים והטוב, והוא היה מוסר את נפשו עליהם גם אם לא היה לו חשבון שכלי המבאר את אמיתות נצחיות התורה והדרכותיה.

בדורנו, גם הכוכבים הרחוקים הללו כבה אורם, וחלק גדול מהדור הצעיר מתכחש למסורת אבותינו. מבאר לנו הרב, שאין מדובר בעוד החשכה והעמקה של צרות הגלות, אלא להפך: "יש שמש צדקה זורחת", וכאשר זורחת השמש - אז בתחילה מתבהר הרקיע והמאורות הרחוקים שעל פיהם ניווט האדם בלילה נעלמים³. כל זה קורה על מנת שהאדם יהיה מודע למהפכה המתרחשת ויכוון על פיה את מחשבותיו ודרכיו. הסיבה שהרגש היהודי איננו 'תופס' אצל הבנים היא מפני שאור גדול עומד להאיר מחשכי ארץ, אור השכל והדעה (והדברים יתבארו בהמשך המאמר).

אם אנו מבינים שמתרחשת כעת מהפכה בדעת האלוקים של האומה, אז ברור שדורנו שונה לחלוטין מכל הדורות הקודמים, וככל שהוא יותר מוזר ולא מובן אפשר להבין כמה גדולה היא המהפכה שהולכת ומתבצעת.

ג. מצבו המוסרי-מסורתי של דורנו:

בכל הזמנים והדורות אנו רואים בעם ישראל קשר הדוק בין שכחת אלוקים לבין שחיתות מוסרית. במקום שיש עבודה זרה – בגידה בהארה האלוקית של ה' אחד – יש גם בגידה במוסר, ובאותו מקום ימצאו גם גילוי עריות, שפיכות דמים, גזל וכל נבלה. אצל הגויים קשר זה אינו הכרחי, וניתן למצוא אצלם מוסר חברתי ללא קשר לאלוקיות, מפני שהאלוקיות אינה שייכת לחייהם הממשיים. מה שאין כן בעם ישראל, שהאלוקיות שייכת לכל פרטי החיים הממשיים, וכאשר אדם מישראל בוגד בהארה האלוקית – בגידתו נובעת מתאוה עכשווית. אדם שבוגד באמיתת חייו בגלל תאוה רגעית, עשוי באותה מידה לבגוד גם בסדרים המוסריים הבסיסיים ביותר. לכן בכל מקום בעם ישראל שמוצאים עבודה זרה, נמצא גם גילוי עריות ושפיכות דמים.

אולם בדורנו, מצד אחד אנו רואים שהדור בוגד בהארה האלוקית שבעם ישראל, הבנים אינם נאמנים למסורת אבותם, אך לעומת זאת "רגשי החסד, היושר, המשפט והחמלה עולים ומתגברים" – ישנה יותר מודעות ליושר ולחסד מצד עצמם, לא כציווי המגיע מבחוץ, וזאת למרות הבגידה בהארה האלוקית.

² עיין למהלך האידיאות בישראל, אורות עמ' ק"א.

³ עיין הקדמת 'אור חדש' למהר"ל, למנצח על איילת השחר (עמ' נ"ב).

ד. לבושי התורה בגלות ובדורנו:

הרב מבאר, שהבגידה של דור הבנים במסורת איננה מפני שמדובר באנשים שפלים, שהמסורת היהודית אינה אומרת להם מאומה בגלל היותם שקועים בעולם חומרי חשוך וגס שאוטם את לבבם, אלא להיפך, בגלל מעלתם המיוחדת. והדברים יתבארו על פי משל – כאשר מלך מחוקק חוק למען טובת הממלכה, הוא לא יכול לומר לאנשי ממלכתו לקיים את החוק מאותה סיבה שבגללה הוא חקק את החוק, מפני שהאדם שרוי בפרטיותו ואינו יכול להיות מודע לחשבונות הארוכים שיש למלך, ולכן על מנת לשכנע אותו לקיים את החוק יש לאיים עליו בעונש או להבטיח לו טובה מסוימת.

כך גם לגבי התורה והמצוות. כאשר עם ישראל נמצא בגלות ולא חי חיים לאומיים, וכל אחד שרוי בפרטיותו, על מנת לשכנע את היהודי הפשוט לקיים את מצוות התורה יש לאיים ולהפחיד אותו. עתה, שבבני הדור הצעיר התגברו רגשי היושר והחסד מצד עצמם, כאשר אומרים להם שסיבת קיום התורה היא רק על מנת להינצל מאש הגהנום - הדברים אינם תופסים את לבבם. הם מחפשים את הטוב, היושר והצדק, אך אינם מודעים לכך שלהינצל מאש הגהנום זו רק סיבה חלקית ביותר לשמירת התורה, וישנו מקום בתורה לכל השאיפות הכי נשגבות שיש לדור הצעיר ואף יותר מכך.

ה. תפקיד תלמידי חכמים והתרשלותם בו:

בכל דור מוטל על תלמידי החכמים שבדור להלביש את התורה בלבוש שעל ידו יוכלו בני דורם להתקשר לתורה, ללומדה ולחיות על פיה. בתקופת הגלות התלבשה בלבוש חשוך ומצומצם על מנת שיהא אפשרי לבני הגלות להתקשר אליה ולקיימה, ועתה שהדור התעלה יש צורך להלביש את התורה בלבושים יותר אידיאליים, לפי רמת בני הדור. אך תלמידי החכמים התרשלו בעבודתם ולא עסקו ב"יסודי הרגש והדעת שבמרחב התורה", וממילא הם אינם מסוגלים לבאר את התורה בלבוש אחר. כמו שעל מנת לפסוק הלכה בנושא חדש יש צורך לדעת את שורש הסוגיה בגמרא ולהיות למדן, כך גם בלימוד האמונה צריך לדעת את יסודות הדברים ורק מתוך כך אפשר לבאר את התורה בלבושים שהדור צריך.

ו. התרוממות ההמון והשפעתה על משבר הדור:

למשבר הדור ישנו גורם נוסף, מלבד התרשלותם של תלמידי החכמים. הרב מלמד אותנו, שישנו תהליך כללי בהיסטוריה האנושית, של מעבר מאישים פרטיים אדירי קומה והמון עם נבער מדעת, למצב שמעלת כלל האוכלוסיה גבוהה יותר, וזאת על חשבון האישים הפרטיים אדירי

הקומה⁴. נוסף לחוקים הפיזיקליים של שימור האנרגיה וכו', יש בעולם גם חוקים רוחניים, - במקום אחר הרב מסביר שיש חוק של שימור המציאות הרוחנית בעולם. לריבונו של עולם יש רצון בעולמנו החשוך והגשמי, ועל מנת שהעולם יתקיים ותהיה בחירה חופשית, יש צורך לקצוב את המציאות הרוחנית, כיון שאם היה גלוי לעין כל החשבון האמיתי והאיכות הנשגבה של ההווה, אז המציאות הגשמית היתה שוממה ואף אחד לא היה מתמסר אליה. לכן, כאשר המון העם מתחיל להתעלות, הדבר בא על חשבון ענקי הקומה.

בדורנו, מהלך תולדותי זה הגיע לשלב מכריע, ובאמת רואים בעין את התמעטות הענקים. דבר זה גרם שדור הבנים הוא ברמה יותר גבוהה מבחינה נפשית מדור האבות, שאיפותיו הן יותר אידיאליות וכלליות, וממילא יכולת הקבלה של דור הבנים מדור האבות התערערה, מפני שהבנים מכירים שיש בהם מעלה חדשה ולא מזהים באבות משהו שאפשר להתחבר אליו, למרות שכל היציאה לפועל של מדרגתם המיוחדת טמונה בקשר שלהם לעבר ולמסורת, אך בעיני דור הבנים המסורת קשורה לפרימיטיביות, לצד הנמוך של דור האבות. "וזאת העליה של הכלל ההמוני הסבה ג"כ ירידה, שהדור שהוא מוצא את כל מה שהוא שומע ורואה מהורים ומורים קטן מערכו, אז מוסרם אינו לוקח את לבבו ואינו משביר את צמאונו". דרך הנשיאה של המסורת גורמת לכך שהבנים לא רוצים את התוכן הפנימי החי.

עתה, משהבנו את סיבות השבר, ניתן להתחיל להצביע על דרך התיקון.

ז. דרכי התיקון:

סיבת השבר שפקד את דורנו, כפי שהתחלנו לבאר, אינה מפני איזו תאוה או הפקרות, אלא "יסודה של המחלה הוא המח", השכבה של אנשי השכל שבדור, בעלי הכשרון, שבדור רגיל היו צומחים להיות תלמידי חכמים. אמנם לא בהכרח גדולי הגדולים, אך בכל זאת האינטליגנציה של הדור, התנתקו מהמסורת והקבלה מפני שבאו לנסות ולנתח בעזרת שכלם את הרגש הישראלי.

בעולם הכללי התפתחה בחמש מאות שנה האחרונות תנועה של השכלה, שבוחנת את כל המציאות על פי השכל. דבר זה שכשלעצמו מוסיף ברכה רבה לעולם, אך כאשר מנסים עם כלים שכליים אנושיים לבחון את הרגש הישראלי, את תחושות החיים היסודיות ביותר שיש באדם מישראל, שנוצרו לא כתוצאה מהמפגש עם העולם הטבעי אלא מפריצת כל הגבולות – יציאת מצרים, מתן תורה, הליכה ניסית במדבר, חיים בארץ ישראל עם שישים ריבוא נביאים – כאשר באים לנתח זאת בעזרת השכל האנושי נוצרת סתירה נוראה. יש טעמים וסיבות לכל דברי התורה, אך אי אפשר להגיע אליהם מבחוץ, כמו שבן יכול לנסות ולהתחקות בעקבות רגשותיו כלפי אביו על ידי מחקר של שנים, אך אם הבן מסופק ברגש זה, הוא לא יכול לשחזר את הרגש הזה ולנסות לחקור אותו. אם רוצים לברר את מקור הרגשות הישראליים שיש בכל יהודי - ניתן לברר זאת. יש חלק בזוהר של טעמי מצוות, אך צריך להיות בתוך המחנה, רק מתוך תחושה של "מה נורא

⁴ מאמר הדור לא נכתב ע"פ המצב הגלוי בדורו של הרב, אלא ע"פ חוקים כלליים ונצחיים הפועלים בנפשות הדור, לעיתים רואים אנו סימנים לכך ולעיתים לא. לכן אין מקום לאמירה "מאמר הדור נכתב על דורו של הרב קוק" - עניין זה אנו רואים בבירור במשפט זה של המאמר "מהלך התולדה האנושית".

המקום הזה" אפשר להתחיל לגשש. מפני שלא עשו כך, אז "הם דומים שמצאו רק צדדים כהים, של רגש בלא דעת, של פחדנות ומורך ללא אומץ לב".

ח. כח הספרות:

הכח שיצר את השבר בקרב הבנים בצורה שיטתית היה הספרות. אמנם בספרות יש הרבה אריכות דברים, להג ורדידות, אך ישנו גם כח מחשבי מסוים – אחרת היא לא היתה משפיעה בצורה כה שיטתית וקבועה. אם בספרות היה רק רגש, היה אז בכוחה לעורר מהומות מקומיות בלבד שהיו דועכות לאחר זמן מה. ההשפעה הקבועה יכולה לבוא רק מכח הגרעין המחשבתי שנמצא בה. מובן שעצם ההשפעה של הספרות מלמדת אותנו על צד עילאי ביותר בבנים – הם מושפעים מכח השכל. על מנת לתקן את השבר, נשתמש גם אנו בכוחה של הספרות, להביא רעיונות מחשבתיים עטופים בתיאורים מלטפים ומחממים, כך שגם במקום שבנינו נמצאים אחרי השבר הנורא יוכלו לשמוע את הדברים שנשמיע להם.

ט. תוכן הספרות:

"ודור בעל רוח גדול חפץ ומוכרח לחפוץ, בכל מקום שהוא פונה, לשמע דברים גדולים. ועיקר הגדולה של הדברים, הוא שיהיו מסוימים ומבוררים...".

אנו עוסקים בדור שעניינו הוא תחילת תקופה של הזרחת שמש של דעת אלוקים. אך הדור נמצא בשבר נורא והתנתק מהמסורת, הוא נמצא במצב "שבכח יש לו רב, ובפועל לא כלום". מבחינת שקיקה לאידיאלים וקישור נפשי אליהם הדור נמצא במדרגה עליונה, אך בתחום הגשמתם בפועל, לחיות בחיים המעשיים את התביעה האלוקית, בזה הדור לא פעל מאומה. זהו הדור שהכי פחות התחבר לחייו מכל הדורות בעם ישראל. על מנת לחבר אותו בעזרת כח הספרות, יש צורך להשמיע לו דברים שיוכלו להתחיל להעיר את כשרונותיו הרדומים שהוא לא מודע אליהם כלל. הוא צריך לשמוע דברים גדולים, מסוימים ומבוררים. באורות התחיה⁵ מבאר הרב, שעיקר המשבר של הדור נובע מזה שבתוכו יש לו הרגשה רוחנית גבוהה ביותר, אך הוא לא מאמין שהיא רלוונטית, שיש לרוח מקום במציאות. הדברים שנשמיע לדור צריכים להיות כאלו שגם יראו איך האידיאלים הנשגבים הללו מנהלים את החיים וכוללים את כל הצדדים והנטיות.

על ידי עבודה אדירה זו שהרב תובע מאיתנו, יתחיל דור הבנים לעמוד על כשרונו ואופיו, "וכיון שרק יתיצב על דרך האורה, ילך הלך ואור כשחר נכון מוצאו" – ברגע שמתחילה הארת השמש, אין עוד אפשרות של חזרה למצב של החושך, וההארה רק הולכת ומוסיפה.

* * *

---

⁵ פרק מ"ז.

לאחר שהגענו למדרגה זו בהבנת משבר הדור ודרכי תיקונו, ממשיך הרב בחציו השני של המאמר ומבאר שגם בתפיסה המוסרית של הדור מתחוללת מהפכה גמורה, שבית המדרש של דור האבות צריך לסגל עצמו למהפכה זו על מנת לשוב ולקשר את דור הבנים לתורה. עד עתה הרב עסק במעלה המיוחדת של הדור באופן שאינו תובע מהפך כללי בגישתנו לדור; כעת הרב מברר את דרכי התיקון המוסרי הנצרכים לדורנו, שמתוך עיסוקנו במ מתברר לנו כי עלינו לעבור מהפך גמור.

י. מוסר הכובש ומוסר הישר:

ישנן שתי דרכים לתיקון המוסרי של האדם, וממילא של האומה – מוסר הכובש ומוסר הישר.

הנחת היסוד של מוסר הכובש היא שעל מנת להגיע להטבה מוסרית יש צורך לכבוש, להדוך ועיתים אף לבטל לחלוטין כוחות של האדם, וזאת מפני שהאדם במצבו הבסיסי פונה לפרטיותו, לעצמו, וממילא אם רוצים לקשר אותו למטרה גדולה, אידיאלית ורחבה, יש צורך להילחם בנטיותיו הבסיסיות ולהעבירן ממצבן הפרטי והטבעי אל מציאות חדשה של קשר לאידיאלים וכלליות. מובן שעבודה בצורה כזו יוצרת כל הזמן מלחמות ומאבקים פנימיים בנפש האדם, מפני שמנסים להילחם נגד טבעה, וככל כח טבעי שנלחץ ומדוכא - בסופו של דבר הוא יתפרץ, וכל הסדרים שהגבילוהו יתמוטטו.

לעומתו יש את מוסר הישר. זהו מוסר שהוא לא יציאה ממצב פרטי למצב כללי, אלא המצב הכללי, האידיאלי, הנשגב והרחוק חותם את חותמו על הרגשת החיים הממשית של האדם. האדם בעצמו מוצא יסודות של יושר טוב וכלליות, ועל ידי זה החיים הם בעצם קו שיש בו שני נקודות, נקודה רחוקה ונקודה קרובה, והנקודה הקרובה עומדת על הציר שבסופו נמצאת פסגת המוסר. ממילא, כל הצעידה והעבודה המוסרית איננה מלחמה נגד האדם, אלא הדרך שמפתחת את כוחות חייו ומוציאה אותם מגולמיותם לשיא פיתוחם המוסרי השלם. גם בדרך זו יש לעיתים מאבקים נגד כוחות מסוימים, אך זהו מאבק שונה. אין זה מאבק שעניינו לשבור ולשתק את הנטיות הפרטיות של החיים כמו המאבק של המוסר הכובש, אלא מאבק שמסדר ומפתח את כוחות הנפש שלו, וממילא יזהר האדם לא לבטל אף כח במאבק זה, כי החיים עצמם מאירים הארה מוסרית, ואם כך הם פני הדברים אז לכל כח יש מקום כיון שהוא חלק מהחיים.

יא. מקומה האידיאלי של החברה במוסר הישר:

על מנת שההארה המוסרית תהיה חקוקה בלבבות, יש צורך בקשר ממשי למוסר, וזה יכול להתבצע רק על ידי חיי החברה. באדם קיימת נטיה מוסרית לטוב ולתיקון מעשי, אך גם קיימת בו נטיה אלוקית להתעלות והשתלמות בלתי מוגבלת. בכח האדם לממש טוב מוגבל בלבד, לחייו יש קצבה, ולכן אם הטוב נעשה רק על ידי החיים הפרטיים - הוא סותר את הנטיה האלוקית שמשתוקקת לטוב בלתי מוגבל. כשיש סתירה לנטיה האלוקית של האדם, בעצם אין כאן מוסר

ישר שאומר שכל נטיות החיים קשורות למוסר, ועל כן יש צורך בחיי החברה. לפעולה הטובה של האדם יש משמעות מפני שהיא באה מתוך ההשפעה של הדורות הקודמים ויוצרת כלפי הדורות הבאים. חיי החברה גורמים לכך, שהטוב המוגבל של האדם יהיה חלק מהמהלך המוסרי השלם שיתקן וירומם את הכל, "כל פועל טוב נזרע הוא בחיי הכלל, ולכל דור ודור יש חלק אחד מני רבבות אין קץ, להעלות ולהתרומם" – ולכן גם הנטייה האלוקית מוצאת את סיפוקה בתיקון המוסרי של האדם.⁶

יב. מצבו המוסרי של עם ישראל בגלות:

עתה, לאחר ההבנה שמוסר הישר קשור לחברה, ממילא במצב שעם ישראל נמצא בגלות, וחייו החברתיים נעלמים לחלוטין – אין מקום למוסר הישר, והמוסר שתופס מקום הוא מוסר הכובש, שעניינו הוא להעביר את האדם ממצבו הפרטי והמצומצם לקשר אל אידיאליות וטוב.

כאשר עם ישראל יוצא לגלות - חייו הלאומיים מתים, מפני שבחוץ לארץ אין מקום לשאיפות ההטבה והתיקון שלו. לכל ארץ יש אומר כללי שאומר לנו למה ניתן לצפות, "כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה"⁷, בחוץ לארץ החיים תמיד אומרים הגבלה מסוימת – דבר שכשלעצמו מתאים מאוד לתרבות הגויים, שיכולים להתפתח דווקא כשהם שוכחים את האלוקים, אך עם ישראל, שהאידיאליות שלו היא אמיתית והוא הולך לתקן, לעלות ולרומם את הכל – נחנק שם. רק בארץ ישראל יש מקום לחיים הכלליים של עם ישראל, מפני שרק שם יש מקום לכל האידיאלים העליונים ביותר. ארץ ישראל, מצד האומר הכללי שלה, אומרת צמיחה, התפתחות, עילוי ותיקון – "מדרגה למטה מגן עדן", כדברי הכוזרי⁸.

לכן, כאשר עם ישראל היה בגלות, "רק דרך הכבישה הכללית היא הדרך היותר אפשרית ומובילה אל החפץ".

לאחר ברור עניין המוסר הישר והמוסר הכובש, הרב מקשר את הדברים לדורנו.

יג. תחיית האומה הישראלית:

"כנסת ישראל התנערה לתחיה..."

לאחר אלפיים שנות גלות, עם ישראל מתחיל להתנער לתחיה. לא מדובר ביצירה מחדש, אלא בהתנערות, דהיינו התעוררות ממצב של תרדמה. כאשר אדם מתעורר, קודם כל צדדיו הנמוכים מתעוררים - ידיו ורגליו, הכוחות המעשיים, ורק אחר כך כח המחשבה והתודעה. לכן ההתעוררות לתחיה מתבטאת קודם כל בדור הצעיר, שמעוניין לחיות חיים לאומיים ישראלים. צריך לראות

⁶ מובן שחיי חברה יש רק בישראל, עם הנצח; "נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם".

⁷ כתובות ק"י:

⁸ מאמר שני, פיסקה י"ד.

את הפלא האדיר הזה, שהנפשות המעשיות והגשמיות ביותר של עם ישראל רוצות להקים לתחייה את העם האבסטרקטי שלא חי בתבנית ממשית אלפי שנים, והם מצליחים על ידי מהפכות אדירות בעולם, כמלחמת העולם הראשונה שמחליפה את השלטון התורכי הרקוב לשלטון אנגלי וכו'. זה פלא, אין שום אפשרות אחרת להסביר את המאורעות, אלא רק שיד ה' פעלה דרך הנפשות הללו.

יד. משמעותה המוסרית של התחייה:

אם אנו רואים שעם ישראל מתחיל לקום לתחייה על ידי מעשה אלוקי נורא ואדיר - דבר זה מהווה עבורנו אינדיקציה לחיים הלאומיים של עם ישראל. עם ישראל גלה מארצו וחיינו הלאומיים נעלמו מפני חטאיו, אז אם יש התנערות לתחייה - זאת אומרת שנרפאו מהעוונות החמורים שהחריבו אותנו. הגלות הארוכה שבה התייסרנו ביררה את עצמות האומה⁹, נקתה את הלאומיות מכל הסיגים, ועתה אנו יכולים לחזור ולחיות חיים לאומיים. הגוף הלאומי מוכן לקום לתחייה, אך עדיין לא פעל מאומה ולא גילה את כשרונותיו. דבר זה יכול להתבצע רק על ידי הדרכתה של תורה, שיכולה להוציא לפועל את כשרון האומה.

בדור הצעיר שהחל להתעורר לתחייה רואים סימנים של חיים ישראלים בריאים: **"אור הצדק הפנימי, היושר הכללי והאהבה הלאומית הטהורה"**, יושר - לשם יושר, עשיית צדק - בגלל שעצם עשיית הצדק היא צדק, ולא לשם סידור החיים. אך הדור הצעיר לא קשור למסורת, וזאת מפני שכל ההסברים של אורחות היהדות - הדרכים שמוציאות לפועל את המוסר הישר - מוסברים בהתאמה למי שצריך להיות כובש, ומי ששייך למציאות העליונה של המוסר הישר אינו מוצא כל עניין באותם הסברים ודרכים. לכן ישנה תביעה אדירה על דור האבות ליצור בית-מדרש שיכול ללמד תורה ממקור החיים, בית-מדרש שמתאים לנפשות ששייכות למוסר הישר, שבו ילמדו **"דרכי מוסר מלאי אורה וצהלה"** - בתוך הדרך צריך שתהיה אורה וצהלה. בית-מדרש זה צריך ליצור עבורם תנאים שעל ידם יוכלו לפתח את כשרונותיהם, ולהדריך אותם במדויק אך אפשר לצעוד בעולמנו עם שקיקה לטוב ולאידאליים ולהוציאם לפועל בלא ויתור על אף צד או נטיה.

חתימה:

"באורח חיים כזה כשיתרבו בנו עובדי עבודת הקדש באמת, מסקלי דרכים ומישרי נתיבות, עד מהרה יגלה ויראה לפנינו הודו והדרו של דור בנינו אלה".

כל מהלך חיבור דור האבות לדור הבנים תלוי בעובדי עבודת הקודש. עובדי עבודת הקודש צריכים ללכת באורח חיים שיוציא לפועל את הכח החי שבתורה, כח שנדחה בגלות מפני צל

⁹ עניין פעולת הייסורים מתבאר בהרחבה במאמר "דרישת ד'".

המוות הרובץ על האומה בחוץ-לארץ. כאשר אנו נפגשים עם המעשה האלוקי של התחייה, עלינו להבין שהארת התורה חוזרת ומתקרבת אלינו, ולכן העוסקים בתורה צריכים להיות שייכים להארת החיים שבתורה, צריכים לחיות באורח החיים של המוסר הישר, ועל ידי כך לסלול את הדרכים של המוסר הישר. כאשר דבר זה יתבצע, אז תתברר לנו ביתר תוקף מעלת הבנים אשר יתחילו להוציא את תכונותיהם לפועל, והבנים, כאשר יפתחו לפנייהם דרכים כאלו, יתחברו חזרה לקו הארוך של המסורת.

“ולב האבות יתחיל להכיר את כל אוצר הטוב והסגולה הגנוזה שבבנים, בעומק נפשם הערה והחיה, והבנים יכירו את הקדושה והטהרה, ההוד והתפארת המלאים בלב האבות, שלקחו להם כל אלה בנחלה מדור דורים... וכל אחד מחבירו יקח את כל הטוב, את כל הנאה והכשר... [מתוך הבנה] שרק ע"י ההתאחדות הרוחנית של ישראל הצעיר עם ישראל הזקן תבא ישועה ותצמח גאולה”.

[מובן שדרך הקודש, בה צריכים עובדי הקודש לצעוד, צריכה להתברר, ובזה עוסק הרב במהלך המאמרים הבאים של “עקבי הצאן”].